

מדינת ישראל במרחב הים האדום: אתגרים והזדמנויות

ד"ר משה טרדימן*

דצמבר 2020¹

מאמר זה סוקר ומנתח את התהפוכות ההיסטוריות הדרמטיות שאגן הים האדום עבר במהלך השנתיים האחרונות החל בתהליכי השלום, הנורמליזציה והפיוס המתחוללים בקרן אפריקה והדחתו של שליט סודאן, עומר אל-בשיר, לאחר 30 שנה בשלטון, עבור דרך המשך המאבק על ההגמוניה במרחב זה בין מעצמות העל לבין המעצמות האזוריות, המשך המתיחות בין מצרים לאתיופיה בנוגע לסכר התחיה, התהוות בריתות כלכליות-ביטחוניות במרחב, גילוי מרבצי גז טבעי בים האדום והפיכתו מערוץ לשינוע אנרגיה למקור אנרגיה, מכת הארבה המכה בכל מדינות קרן אפריקה וחצי האי ערב והשיטפונות הכבדים שפקדו את סודאן וכלה בהסכמי אברהם בין ישראל לבין איחוד האמירויות והסכם הנורמליזציה בין ישראל לסודאן. בהמשך לתיאור ההתפתחויות הללו, מאמר זה סוקר ומנתח את ההזדמנויות הרבות שהן מעניקות לישראל בתחום הביטחוני, הפוליטי-מדיני, הסביבתי והכלכלי וגם את האתגרים שהן מציבות אותה בפניהם ושההתמודדות מולם הכרחית לשם מיצוי ההזדמנויות. בסיכומי דבר, על מנת שישראל תוכל להשתלב באגן הים האדום עליה, בראש ובראשונה, לקבוע את מדיניותה כלפי מרחב זה תוך מתן תשומת לב קפדנית למעקב קבוע אחר כל התהליכים וההתפתחויות המתרחשים בו ואחר האינטרסים הסבוכים של מעצמות העל, המעצמות האזוריות ומדינות האזור, ומתוך ההכרה בחשיבות הגדלה והולכת של הים האדום עבורה בשל הגידול הצפוי בנפח השייט הישראלי בנתיב ימי זה.

א. מבוא

בשנתיים האחרונות הים האדום עבר תהפוכות היסטוריות דרמטיות כפי שלא עבר מזה עשורים רבים של שנים. במוקד התהפוכות הללו ניצבות קרן אפריקה וסודאן. תהפוכות אלה התחילו בחתימת נשיא אריתריאה וראש ממשלת אתיופיה ב-9 ביולי 2018 על ההצהרה המשותפת לשלום ולידידות וההכרזה על סיום מצב הלוחמה ביניהן שנמשך 20 שנה ועל חידוש היחסים הדיפלומטיים ביניהן. חתימה זו פתחה את הדלת בפני תהליכי שלום, נורמליזציה ופיוס הנמשכים מאז ועד היום בקרן אפריקה. כחצי שנה לאחר מכן, ב-11 באפריל 2019, הודח עומר אל-בשיר, אשר שלט בסודאן החל משנת 1989, בהפיכה צבאית. במקומו שולטת כיום בסודאן מועצת הריבונות הזמנית של סודאן.

*ד"ר משה טרדימן הוא מומחה לאגן הים האדום המשמש כחוקר-אורח במכון מיתווים, כעמית מחקר בפורום לחשיבה אזורית ובמרכז עזרי לחקר איראן ומדינות המפרץ באוניברסיטת חיפה ומייסד-שותף ומנהל המכון לחקר ביטחון סביבתי ואיכות חיים.

¹ זהו מאמר מורחב שהגרסא המקוצרת שלו התפרסמה במסגרת מיתווים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית. הקישור למאמר הוא: <https://mitvim.org.il/publication/hebrew-moshe-terdیمان-israel-and-the-red-sea-december-2020>

התפתחויות אלה לא רק מושפעות מהמאבק על ההגמוניה באגן הים האדום בין מעצמות העל ובין המעצמות האזוריות, הנמשך במלוא עוזו, אלא גם משפיעות עליו. כך, למשל, סומלילנד מנסה לנצל את המצב ולזכות בהכרה כמדינה עצמאית תמורת החזרת שטחים למעצמות העל ולמעצמות האזוריות לשם בניית בסיסים צבאיים. ג'בוטי חותמת הסכמים עם מדינות אויבות או יריבות על בניית בסיסים צבאיים או אזורי סחר חופשי. נוסף על כך, המשך המלחמה בתימן הביאו את ערב הסעודית להקים ברית צבאית של המדינות המוסלמיות הממוקמות לחופי הים האדום שנועדה להרתיע כוחות חיצוניים, קרי איראן.

כמו כן, השנה גם עמדה בסימן אי הגעה להסכמות בין מצרים, סודאן ואתיופיה בנוגע להמשך בניית סכר התחייה על הנילוס הכחול. מצב זה, בו מצרים רואה איום ממשי על קיומה ועל יכולתה לספק את צריכת המים לאוכלוסייתה ההולכת וגדלה כמו גם לחקלאות, הביא אותה לבחון הקמת בסיסים צבאיים בדרום סודאן ובסומלילנד, מהלכים שנגדעו בעודם באיבם על ידי אתיופיה.

במקביל, התפתחות היסטורית דרמטית הפכה את הים האדום מנתיב מים שדרכו משונעת אנרגיה מהמערב למזרח הרחוק ולאפריקה ולהיפך למקור אנרגיה בפני עצמו, דבר שעשוי להעלות את חשיבותו הגיאופוליטית. במרץ 2019 הכריז שר האנרגיה הסעודי על גילוי כמויות גדולות של גז בים האדום. במקביל, במרץ 2019 מצרים הוציאה מכרזים לחיפוש גז ונפט בים האדום ובמאי 2020 חתמה על הסכמים עם החברות הבינלאומיות שזכו במכרז.

מעבר לזה, במישור הסביבתי, שנת 2020 תירשם כאחת מהשנים הקשות ביותר באגן הים האדום בעשורים האחרונים. כתוצאה משינויי האקלים, נחילי ארבה מסומליה ומתימן, "מדינות כושלות", שהשלטון המרכזי בהן שולט רק בחלק קטן מהמדינה, פשטו על מיליוני דונמים של שטחים מעובדים ברחבי קרן אפריקה, מזרח אפריקה, חצי האי ערב ומזרחה משם עד לסין. כתוצאה מכך, נפגע ביטחון המזון של מיליוני בני אדם במדינות שנפגעו. כמו כן, במהלך החודשים האחרונים פוקדים את סודאן, דרום סודאן ואתיופיה שיטפונות עזים, אשר הביאו לעקירתם של מאות אלפי בני אדם ממקומות מושבם. בסודאן נרשמה עליית שיא במפלס מי הנילוס הכחול מתחילת המדידות בשנת 1912 שהביאה להצפתם של שטחים מעובדים רבים ובכך פוגעים בביטחון המזון של המדינה ושל מדינות אחרות, כדוגמת מדינות המפרץ, החוכרות בה קרקעות לשם גידול מזון. מי הנילוס הכחול אף מאיימים להציף חלק מהאתרים הארכיאולוגיים במדינה.

יחד עם זאת, נרשם השנה גם שיתוף פעולה סביבתי ראשון מסוגו באגן הים האדום לחקר שוניות האלמוגים ולהבטחת שלומן עבוד הדורות הבאים במסגרת ה- Transnational Red Sea Center באוניברסיטה הפוליטכנית הפדראלית בלואאן שבשווייץ. שיתוף פעולה היסטורי זה כולל את כל המדינות הממוקמות לחופי הים האדום, כולל ישראל.

מבחינת ישראל, כל ההתפתחויות הללו והחתימה על ההסכם בין ישראל לבין איחוד האמירויות ב-15 בספטמבר 2020 וההכרזה ב-23 באוקטובר 2020 על כוונה לקדם נורמליזציה בין ישראל לבין סודאן ועל סיום מצב הלוחמה ביניהן, מזמנות אתגרים רבים הטומנים בחובם הזדמנויות רבות.

מטרת המאמר הנוכחי להציג את ההתפתחויות המרכזיות סביב אגן הים האדום בתחומים השונים בשנתיים האחרונות, ואת ההשלכות שלהן על ישראל ופעילותה באזור. בחלקו הראשון אסקור את ההתפתחויות ההיסטוריות הרבות שפקדו את אגן הים האדום בשנתיים האחרונות הכללות את תהליכי השלום, הפיוס והנורמליזציה בקרן אפריקה, קידום מעמדה של אתיופיה כמעצמה אזורית, האיומים על חופש השייט בים האדום, מאבקי הכוחות הגלובליים והאזוריים בים האדום, המאבק על סכר התחייה בין מצרים לאתיופיה, בניית בריתות כלכליות ביטחוניות בים האדום, האירועים הסביבתיים ההיסטוריים שהתרחשו בשנתיים האחרונות ומערכת היחסים התחממת בין ישראל לבין סודאן. בחלקו השני של המאמר אפרט את האתגרים וההזדמנויות שטומנות בחובן התפתחויות אלו עבור ההשתלבות הישראלית במרחב זה בתחום הביטחוני, בתחום הפוליטי-מדיני, בתחום הסביבתי ובתחום הכלכלי.

ב. סקירת ההתפתחויות באגן הים האדום בשנתיים האחרונות, 2018-2020

1. תהליכי שלום, פיוס ונורמליזציה בקרן אפריקה

ב-9 ביולי 2018 הפתיעו ראש ממשלת אתיופיה, אביי אחמד, ונשיא אריתריאה, איסיאסאפאורקי, את העולם כאשר חתמו על ההצהרה המשותפת לשלום ולידידות והכריזו על סיום מצב הלוחמה ביניהן שנמשך 20 שנה ועל חידוש היחסים הדיפלומטיים ביניהן. הייתה זו ראשיתן של שורת התפתחויות היסטוריות דרמטיות מהירות שהפכו את קרן אפריקה מאזור רווי סכסוכים לאזור בו מתחוללים תהליכי שלום ופיוס אזוריים.² ב-30 ביולי, הכריזו נשיאי אריתריאה וסומליה על חידוש היחסים הדיפלומטיים בין שתי המדינות. גם במישור הפנים אתיופי, אפאורקי מילא תפקיד חשוב בתיווך בתהליכי הפיוס והפסקת מעשי האיבה בין ממשלת אתיופיה לבין חלק מארגוני האופוזיציה שמקום מושבם באסמרה.³ בתחילת ספטמבר 2018, תהליכי השלום האזוריים צברו תאוצה כאשר ב-5 בספטמבר קיימו נשיאי סומליה ואריתריאה וראש ממשלת אתיופיה פגישת פסגה משולשת היסטורית ראשונה שבסופה חתמו שלושת המנהיגים על הצהרה משותפת לשיתוף פעולה כולל לפיה יפעלו יחד כדי לקדם שלום וביטחון אזוריים.⁴ למחרת, ב-6 בספטמבר, אריתריאה וג'יבוטי הסכימו לחדש את היחסים ביניהן.⁵ ב-16 בספטמבר 2018, איסיאסאפאורקי ואביי אחמד חתמו על הסכם שלום, ידידות ושיתוף פעולה כולל בין שתי המדינות בג'דה שבערב הסעודית.⁶ למחרת, ב-17 בספטמבר, התקיימה בג'דה פגישת פסגה היסטורית בין נשיאי ג'יבוטי ואריתריאה בהזמנת יורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן.⁷ נשיאי אריתריאה וסומליה וראש

² משה טרדימן, "נשיא אריתריאה ונשיא סומליה פוגשים מנהיג אמיץ", דבר העובדים בארץ ישראל, 2 באוגוסט 2018.

³ משה טרדימן, "משהו טוב קורה באפריקה", דבר העובדים בארץ ישראל, 24 באוגוסט 2018.

⁴ נוסח ההצהרה המשותפת לשיתוף פעולה כולל בין סומליה, אתיופיה ואריתריאה מופיע ב- Martin Plaut, "Last piece in the Horn of Africa peace puzzle? Eritrea, Ethiopia and Somalia send Foreign Ministers to Djibouti", *Eritrea Focus*, September 6, 2018.

⁵ Fatah Arahman Youssef, "President of Djibouti: Saudi Arabia Helped Us Open a New Page with Eritrea", *Asharq Al-Awsat*, September 25, 2018.

⁶ לנסח המלא של ההסכם ראה: "Full Text of The Ethio-Eritrea Agreement Signed In Jeddah", *Addis Standard*, September 18, 2018.

⁷ "Jeddah brings together presidents of Eritrea and Djibouti at a historic reconciliation summit", *Arab News*, September 17, 2018.

ממשלת אתיופיה נפגשו שוב ב-10-9 בנובמבר 2018 והסכימו לקדם את הסולידריות ההדדית ביניהם ואת התמיכה במתן מענה לאתגרים הניצבים בפניהם ביחד ולחוד והדגישו את מחויבותם לשלום ולשיתוף פעולה אזוריים כוללים.⁸ בעקבות ההתפתחויות הללו, מועצת הביטחון של האו"ם החליטה פה אחד ב-14 בנובמבר 2018 להסיר את אמברגו הנשק והסנקציות שהטילה על אריתריאה בשנת 2009,⁹ ואביי אחמד זכה בפרס נובל לשלום לשנת 2019.¹⁰

תהליכי השלום האזוריים בקרן אפריקה נמשכו גם בשנת 2020. ב-27 בינואר 2020 התקיימה הפגישה השלישית בין נשיאי סומליה ואריתריאה וראש ממשלת אתיופיה, שבמהלכה הם אימצו תכנית פעולה משותפת לשנת 2020 ומעבר לה המתמקדת בשתי מטרות עיקריות: ייצוב השלום, היציבות והביטחון בקרן אפריקה וקידום הפיתוח החברתי והכלכלי באזור.¹¹

חרף כל ההתפתחויות החיוביות הללו, חשוב לציין כי שנתיים לאחר תחילת תהליכי השלום, הנורמליזציה והפיסוס בקרן אפריקה, הם עדיין מאד שבריריים. במשך השנתיים שחלפו מהחתימה על הסכם ג'דה, נקודות הגבול שנפתחו בתחילה בין אתיופיה לבין אריתריאה נסגרו בהמשך וחשוב מכל, אתיופיה טרם קיימה את התחייבותה להחזיר את באדמה לשליטת אריתריאה וזאת בשל המתחים הקיימים בין ממשלת אתיופיה וממשלת אריתריאה לבין מחוז טיגרה וחזית השחרור של העם הטיגרי, המפלגה ששלטה באתיופיה עד עלותו של אביי אחמד לשלטון באפריל 2018 ושבשטחה נמצאת העיירה באדמה.¹² סיבה נוספת היא זירה פנימית בלתי יציבה במיוחד באתיופיה בה התחוללו בשנים האחרונות מהומות על רקע אתני במיוחד מצד האורומו. מקור נוסף לתסיסה נגד השלטון האתיופי, במיוחד בקרב הטיגרה, הוא דחיית הבחירות באתיופיה, שהיו אמורות להתקיים השנה, למועד בלתי ידוע בגלל מגפת הקורונה. בניגוד לעמדת ממשלת אתיופיה מחוז טיגראי היה היחיד שקיים בחירות וכתוצאה מכך, אביי אחמד פתח ב-4 בנובמבר במבצע צבאי נגד ממשלת מחוז טיגראי, עליה הכריז כבלתי חוקית. ככל הנראה גם אריתריאה לוקחת חלק במלחמה זו לצד ממשלת אתיופיה. הקרבות נמשכים גם בעת כתיבת שורות אלה.¹³

יחד עם זאת, לפחות עד לפתיחת הלחימה באתיופיה, תהליכי השלום האזוריים בקרן אפריקה מביאים לנהירת מדינות מכל רחבי העולם לבחון אפשרויות השקעה, עשיית פרויקטים וחיזוק קשרים עם סומליה, אריתריאה (במיוחד לאחר הסנקציות) וכמובן עם אתיופיה וג'יבוטי. אמנם, תהליכי השלום התאפשרו בשל תמיכתן של ארה"ב וסין ביציבות אזורית בקרן אפריקה ובשל תיווך של ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, אך תהליכים אלו עצמם גם יוצרים פוטנציאל לחוסר יציבות מאחר ומדינות קרן אפריקה מנצלות את המצב על

⁸ [Joint Statement of the Bahr Dar Meeting Between the leaders of Ethiopia, Somalia and Eritrea](#), *Eritrean Center for Strategic Studies*, November 0, 2018.

⁹ [Eritrea breakthrough as UN sanctions lifted](#), *BBC News*, November 14, 2018.

מועצת הביטחון של האו"ם החליטה להטיל סנקציות על אריתריאה בשנת 2009 בגלל שסיפקה נשק לרגון הטרור אל-שבאב הפעיל בסומליה, טענה אותה אריתריאה הכחישה כל הזמן, וסירבה ליישב את סכסוך הגבול שלה עם ג'יבוטי.

¹⁰ [The Nobel Peace Prize for 2019](#), *The Nobel Prize*, October 11, 2019.

¹¹ [Ethiopia, Eritrea, Somalia Formulate Plan to Combat Common Threat](#), *Ethiopian Monitor*, January 27, 2020.

¹² Selam Tadesse Demissie, [The Eritrea-Ethiopia peace deal is yet to show dividends](#), *Institute for Security Studies*, September 11, 2020.

¹³ אוריאל לוי, "כל אחד אומר אני אתיופיה", [דבר](#), 27 באוקטובר 2020.

מנת לשפר את מעמדן הבינלאומי (סומליה, אריתריאה) והאזורי (אתיופיה, אריתריאה), לאפשר הקמת בסיסים צבאיים או ניהול נמלים תמורת הכרה בינלאומית (סומלילנד) ולהרוויח כספים מהחכרת שטחים לטובת הקמת בסיסים צבאיים ואזורי סחר חופשיים (ג'יבוטי) ותוך כדי כך גם יוצרות במתכוון או שלא במתכוון סכסוכים ומתיחויות בין מעצמות העל והמעצמות האזוריות, המשליכות לעתים על מדינות קרן אפריקה, כפי שאראה בהמשך הסקירה.

2. קידום מעמדה של אתיופיה כמעצמה אזורית

ראש ממשלת אתיופיה, אביי אחמד, מגדיל לעשות ומנצל את תהליכי השלום, הפיוס והנורמליזציה על מנת לקדם את מעמדה של אתיופיה כמעצמה אזורית וכמעצמה ימית בים האדום. כחלק מהמאמצים הללו, הוא הפך את אתיופיה למעצמת חלל. אתיופיה שיגרה את הלוויין הראשון שלה לחלל ב-20 בדצמבר 2019 מאתר שיגור בסין.¹⁴ בדצמבר 2020, אתיופיה מתכננת לשגר לוויין שני לחלל בסיועה של סין ועד לשנת 2035, היא מתכננת לשגר לחלל עשרה לוויינים נוספים ואף לבנות מתקן לייצור לוויינים בשטחה שישמש את כל מדינות מזרח אפריקה.¹⁵ במקביל, מתחילת כהונתו כראש ממשלת אתיופיה, הכריז אביי אחמד שבכוונתו לבנות מחדש את הצי האתיופי שפורק עם זכייתה של אריתריאה בעצמאות בשנת 1991 ואובדן מוצאה של אתיופיה אל הים ולהפוך אותה למעצמה ימית בים האדום. ב-19 בינואר 2020 הכריז שר ההגנה האתיופי, LemaMagersa, שאתיופיה הקימה צי. נורבגיה וצרפת מסייעות לאתיופיה בבניית הצי,¹⁶ שבסיסו יהיה בג'יבוטי.¹⁷ אולם, כתנאי להפעלת הצי ולהפיכתה של אתיופיה למעצמה אזורית, על המדינה לבסס נמלים במדינות השכנות ולשם כך, ממשלת אתיופיה חתמה על הסכמים עם סודאן, ג'יבוטי, סומלילנד, קניה ואריתריאה.¹⁸ מאחר וכל התכניות עדיין בשלב הפיתוח או תחילת הביצוע, הרוב המוחלט של היצוא והיבוא האתיופי עובר כיום עדיין דרך ג'יבוטי.¹⁹

3. האיזמים על חופש השייט בים האדום

לצד תהליכי השלום והנורמליזציה בקרן אפריקה, נמשכו גם האיזמים על חופש השייט בים האדום כתוצאה מהמלחמה בתימן ומהפעילות המחודשת של שודדי הים

¹⁴Abdur Rahman Alfa Shaban, "[Ethiopia's historic space satellite, ET-RSS1: All you need to know](#)", *African News*, December 19, 2019.

¹⁵Tesfa-AlemTekle, "[Ethiopia redies to launch second satellite, plans for 10 more by 2035](#)", *The East African*, September 30, 2020.

¹⁶Sarah Lesedi, "[Ethiopian Navy re-established](#)", *Military Africa*, January 23, 2020; John Irish, "[Ethiopia, France sign military, navy deal, turn 'new page' in ties](#)", *Reuters*, March 12, 2019.

¹⁷MulukenYewondwossen, "[Djibouti to Host Ethiopia's Navy](#)", *Capital*, December 2, 2019.

¹⁸"[Ethiopia to Increase Port Usage in Somaliland, Sudan and Djibouti, Eyes Kenya Too](#)", *Somaliland Sun*, June 24, 2020.

¹⁹לפירוט על הפרויקטים השונים אותם מבצעת אתיופיה על מנת להתחבר לנמלים במדינות השכנות ראה: [EU launches road project between Ethiopian border and Eritrean ports](#), *Logistics Update Africa*, March 30, 2019; "[Ethiopia begins feasibility study into Eritrean railway link](#)", *Global Construction Network*, June 28, 2019; "[Berbera-Ethiopia highway set to turn Somaliland into 'major regional trading hub'](#)", *Global Construction Review*, March 1, 2019; NjirainiMuchira, "[Ethiopia Eyes SGR Route to Port of Sudan](#)", *All Africa*, June 16, 2020.

הסומאליים.²⁰ החות'ים בתימן מהווים איום ממשי על חופש השייט בים האדום. לאיום זה מספר דפוסים. הדפוס הראשון הוא חטיפת כלי שייט.²¹ הדפוס השני הוא הטמנת מוקשים ימיים בים האדום כחלק מהלוחמה הימית נגד כוחות הקואליציה בהנהגת ערב הסעודית ומדינות אחרות המסייעות לה כדוגמת ארה"ב.²² הדפוס השלישי הוא השימוש שעושים החות'ים בסירות נפץ המופעלות בשלט רחוק כנגד מטרות צבאיות ומסחריות, כולל מכליות נפט.²³ נוסף על כך, איראן שולחת משלוחי נשק על סיפון ספינות המפלגות אל נמלי הים האדום שבשליטת החות'ים²⁴ מלבד החות'ים, נראה כי גם שודדי הים הסומאליים חוזרים לאיים על חופש השייט במפרץ עדן בואכה באב אל-מנדב והים האדום.²⁵ ב-19 באוגוסט 2020, לראשונה משנת 2017, שודדי הים הסומאליים הצליחו לחטוף מיכלית הנושאת דגל פנמה שהפליגה מאיחוד האמירויות לנמל מוגדישו.²⁶

4. מאבקי הכוחות הגלובאליים והאזוריים באגן הים האדום

המאבק על ההשפעה וההגמוניה בים האדום מתנהל על רקע האיזמים על חופש השייט הנובעים מתימן ומסומליה ועל רקע תהליכי השלום, הנורמליזציה והפיוס המתרחשים בקרן אפריקה. מאבק זה מהווה חלק בלתי נפרד מהמאבק בין סין להודו על ההגמוניה באוקיינוס ההודי ומהמאבק העולמי בין סין לארה"ב, כאשר גם צרפת, האיחוד האירופי, יפן ורוסיה נוכחות בזירה. במקביל, מתנהל מאבק בין ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומצרים מזה וקטר ותורכיה מזה על ההגמוניה וההשפעה בחוף האפריקני של הים האדום ומפרץ עדן מסודאן בצפון, עבור דרך אריתריאה, ג'יבוטי, סומלילנד וסומליה בדרום.²⁷ הביטוי העיקרי של המאבקים הללו הוא בניית או הרחבת בסיסים צבאיים וכן ניהול או בניית נמלים על ידי מעצמות העל והמעצמות האזוריות בעיקר בחופו המערבי של הים האדום כאמצעי להדגשת הנוכחות ולהרחבת ההשפעה או, לחילופין, לשם בלימת השפעה ונוכחות של מדינה אחרת.

כך, למשל, סין ממשיכה לפתח את בסיסה הצבאי בג'יבוטי, אותו ייסדה באוגוסט 2017.²⁸ על מנת לבלום את ההשפעה הסינית, יפן, מצדה, הרחיבה את בסיסה הצבאי במדינה.²⁹ כחלק משיתוף הפעולה של יפן עם הודו באוקיינוס ההודי ובאגן הים האדום לבלמת ההשפעה

²⁰להרחבה על הרקע לאיזמים ראו: משה טרדימן, "הים האדום כמרקחה: מאבקי הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", מיתווים: המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, יולי 2018.

²¹"[Houthi release South Korean ships](#)", *Safety4Sea*, November 21, 2019.

²²"[Floating mines threaten marine traffic in southern Red Sea](#)", *Safety at Sea*, March 9, 2020.

²³"[Saudi-led coalition in Yemen destroys explosive-laden boat in south of the Red Sea: SPA](#)", *Reuters*, August 31, 2020; "[Saudi Arabia Resumes Oil Shipments Through Red Sea Lane After Houthi Attack](#)", *Haaretz*, August 5, 2018.

להרחבה על השימוש שעושים החות'ים בסירות נפץ לתקיפת מטרות צבאיות ואזרחיות ראה:

Shaul Shay, "[The threat of Houthi un-manned explosive-laden boats](#)", *International Institute for Counter-Terrorism*, October 2, 2019.

²⁴Jeff Seldin, "[US Seizes Shipment of Iranian-made Weapons](#)", *Voice of America*, February 13, 2020; Saeed Al-Batati, "[Iran's arms shipments to Houthis fuel war in Yemen, experts say](#)", *Arab News*, June 30, 2020.

²⁵Mike Schuler, "[Somali Pirates Captured Following Attacks on Fishing Vessels](#)", *GCaptain*, April 25, 2019.

²⁶"[Somali pirates hijack Panama-flagged ship](#)", *Deutsche Welle*, August 20, 2020.

²⁷לרקע ולהרחבה על המאבקים עד אמצע 2018 ראה: משה טרדימן, "הים האדום כמרקחה: מאבקי הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", מיתווים: המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, יולי 2018.

²⁸H. I. Sutton, "[Satellite Images Show That Chinese Navy Is Expanding Overseas Base](#)", *Forbes*, May 10, 2020.

²⁹"[Japan to expand SDF base in tiny but strategically important Djibouti](#)", *The Japan Times*, November 19, 2017.

והנוכחות הסינית, שתי המדינות חתמו ב-9 בספטמבר 2020 על חוזה לאספקה דו צדדית של אספקה ושירותים או הסכם לשירותים לוגיסטיים הדדיים בין הכוחות המזוינים של הודו לבין הכוחות להגנה עצמית היפנים שיאפשר לצי ההודי גישה לבסיס הצבאי היפני בג'יבוטי. הודו חתמה על הסכם שכזה עם מספר מדינות כולל ארה"ב, צרפת ואוסטרליה.³⁰

בשנים האחרונות, גם רוסיה מגבירה את נוכחותה הצבאית והשפעתה בצפון אגן הים האדום. בנוסף, בשנים האחרונות, גם רוסיה מגבירה את נוכחותה הצבאית והשפעתה בצפון אגן הים האדום ומבססת נוכחות בסודאן. ב-6 בנובמבר 2020 חתם ראש ממשלת רוסיה, מיכאיל מיטושוסטין, על הסכם עם סודאן לפיו רוסיה תקים בסודאן מרכז לוגיסטי ימי ומספנת שיפוצים. מרכז לוגיסטי, שהוא בסיס צבאי לכל דבר ועניין, יהיה המרכז הראשון מסוגו של רוסיה באפריקה.³¹

גם המעצמות האזוריות פועלות לביסוס נוכחותן בחופי המערביים של הים האדום. איחוד האמירויות מבססת את נוכחותה באגן הים האדום באריתריאה ובדרום תימן, בה היא תומכת במועצת המעבר הזמנית. בפברואר 2020, ממשלת אריתריאה חתמה על הסכם עם חברת DP World האמיריתית לשדרוג נמליה.³² לעומת זאת, איחוד האמירויות רשמה נסיגה בסומלילנד לאחר שתכניתה לבנות בסיס צבאי בנמל ברברה לא תצא אל הפועל.³³

מצרים, מצדה, מפגינה את עוצמתה הצבאית באגן הים האדום במספר דרכים, ראשית, באמצעות פתיחת הבסיס הצבאי הגדול ביותר בים האדום. ב-15 בינואר 2020, נשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי, חנך את בסיס ברניקה הצבאי. בסיס זה כולל בסיס ימי, בסיס אווירי, בית חולים צבאי, מספר יחידות מנהליות וקרבות ושדות אימונים והוא ממוקם סמוך לגבולה הדרומי של מצרים עם סודאן. הבסיס כולל גם מתקן התפלה היכול לייצר 3,400 מטר מעוקב מים ליום ושדה תעופה אזרחי. נוסף על כך, ניבנה בתוך הבסיס נמל מסחרי. מטרת הבסיס היא להגן ולהבטיח את חופיה הדרומיים של מצרים, להגן על השקעות כלכליות ומשאבי טבע, להתמודד עם אתגרים ביטחוניים בים האדום ולהבטיח את השייט הבינלאומי מהים האדום לתעלת סואץ.³⁴ שנית, מצרים פועלת לבסס את נוכחותה בדרום הים האדום באמצעות משא ומתן עם ג'יבוטי בדבר הקמת אזור סחר חופשי מצרי במדינה³⁵ ובאמצעות משא ומתן על הקמת בסיסים צבאיים בסומלילנד ובדרום סודאן שעלה בתוהו נכון לעכשיו בשל התנגדות אתיופית על רקע המתיחות סביב מילוי סכר התחייה.³⁶

יתכן כי גם קטר תצטרף לרשימת המעצמות האזוריות הבונות נמלים או בסיסים ימיים בחוף האפריקני של הים האדום ומפרץ עדן. אמנם משרד התחבורה והתקשורת הקטרי פרסם ב-

³⁰AbhijnanRej, "[India and Japan Military Logistics Agreement for All to see](#)", *The Diplomat*, September 12, 2020; .

³¹דן ארקין, "רוסיה מקימה בסודן מרכז לוגיסטי ומספנת שיפוצים", *Israel Defence*, 16 בנובמבר 2020.

³²"[Dubai's DP World to upgrade, maintain Eritrean ports](#)", *Gulf Business*, February 17, 2020.

³³"[Somaliland UAE military base to be turned into civilian airport](#)", *Reuters*, September 15, 2019.

³⁴להרבה על הבסיס ראה: "[Egypt's biggest military base on the Red Sea in details](#)", *Al-Diplomasy*, January 30, 2020.

³⁵"[FMs of Egypt, Djibouti discuss Egyptian free zone in Djibouti](#)", *Egypt Independent*, February 7, 2019.

³⁶"[Egypt Proposes To Set Up A Military Base in Somaliland](#)", *EABW News*, July 22, 2020; Addis Getachew, "[Ethiopia objects to Egyptian base plans in Somaliland](#)", *Anadolu Agency*, August 7, 2020; "[South Sudan tells Ethiopia to stay out of its relations with Egypt](#)", *Sudans Post*, June 12, 2020..

20 באוגוסט 2019 הצהרה לפיה חברת ניהול הנמלים של קטר (מואני) תחתום על שותפות בהשקעה לשם בניית נמל חדש בהוביו (Hoby) שבסומליה לחוף האוקיינוס ההודי,³⁷ אך נכון לעכשיו, לא ברור האם קטר תהיה מעורבת בבניית הנמל היות שממשלת גלמודוג הודיעה כי היא זו שתבנה את הנמל ולשם כך תוקם ישות ציבורית-פרטית על מנת לגייס הון ממשקיעים.³⁸

תורכיה, מצדה, מרחיבה את השפעתה באגן הים האדום ומתבססת בג'יבוטי. ב-24 בינואר 2015, בעת ביקורו של נשיא תורכיה, רג'פטאיפארדואן, בג'יבוטי, חתמו שר החוץ התורכי, מבלוט צ'בושולו, ושר התחבורה של ג'יבוטי, מוסא אחמד חסן, על הסכם לשיתוף פעולה ימי בין שתי המדינות שבמסגרתו הוסכם שתורכיה תקים אזור סחר חופשי בג'יבוטי שיהיה ממוקם בקרבת נמל דוראלה הרב תכליתי.³⁹

גם ערב הסעודית, אויבתה של תורכיה, מבססת את נוכחותה בג'יבוטי. ב-15 בפברואר 2020, שר המסחר של ג'יבוטי, חסן חמאדאבראהים, ומקבילו הסעודי, ד"ר מאג'ד אל-קצבי, חתמו על תכנית לשיתוף פעולה מסחרי שעל פיה שתי המדינות הסכימו להקים אזור סחר חופשי סעודי בג'יבוטי.⁴⁰

ולבסוף, חשוב לציין כי ג'יבוטי מהווה מקרה בוחן מצוין המראה כיצד האינטרסים של איחוד האמירויות עלולים להתנגש באלו של סין. בשנת 2008, ג'יבוטי הסכימה להעניק לחברת DP World מאיחוד האמירויות זיכיון לניהול ולהפעלת נמל המכולות בדוראלה, נמל המכולות הגדול ביותר באפריקה, למשך עשרים שנה. ב-22 בפברואר 2018, משרדו של נשיא ג'יבוטי הכריז שהוא מסיים באופן מיידי חד צדדי את החוזה עם חברת DP World.⁴¹ מאז, מנהלת חברת DP World מערכה משפטית נגד ממשלת ג'יבוטי, במסגרתה בית הדין הבינלאומי לבוררות בלונדון ובית הדין הגבוה של אנגליה ווויילס פסקו כבר שש פעמים לטובתה, אך ממשלת ג'יבוטי סירבה ליישם את פסק הדין. חברת DP World הגישה באוגוסט 2018 תביעה גם נגד החברה הסינית China Merchants Port Holdings Company Ltd שבבעלות ממשלת סין בבית הדין הגבוה של הונג קונג והאשימה אותה בכך שגרמה לממשלת ג'יבוטי להלאים את מסוף המכולות בדוראלה ובכך, שללה ממנה את זכותה הבלעדית לנהל את נמלי המדינה.⁴² מקרה זה עלול לרמז על התנגשויות אינטרסים עתידיות נוספות בין איחוד האמירויות לסין באגן הים האדום. לדוגמה, במדינות בהן יש מלחמת אזרחים כמו תימן, או מדינות כושלות כמו סומליה, איחוד האמירויות אינה תומכת בממשלה המרכזית אלא בגורמים הבדלנים כמו מועצת המעבר הדרומית בדרום תימן או סומלילנד. לעומתה, סין חותרת ליציבות תחת הממשלה המרכזית. ניגוד האינטרסים הזה עלול שוב להעלות את שתי המדינות על מסלול התנגשות באגן הים האדום.

³⁷"[Qatar to build new port in Somalia's Hoby](#)", *Reuters*, August 20, 2019.

³⁸"[Somalia to go ahead with \\$170m port scheme](#)", *Global Construction Review*, June 22, 2020.

³⁹"[Turkey aiming to take over management of strategic port in Djibouti](#)", *Nordic Monitor*, March 4, 2020.

⁴⁰Fatehelrahman Yousif, "[Efforts to Complete Navigation Link Between Djibouti, Saudi Arabia](#)", *A-Sharq Al-Awsat*, February 17, 2020.

⁴¹"[Djibouti ends contract with Dubai's DP World over 'illegal' payments](#)", *Middle East Monitor*, February 24, 2018.

⁴²"[DP World sues China Merchants Ports, says it turned Djibouti against it](#)", *Global Construction Review*, February 13, 2019; Sam Chambers, "[DP World's Djibouti battle continues at court in London](#)", *Splash247.com*, January 15, 2020.

5. המאבק על סכר התחייה בין מצרים לבין אתיופיה

במהלך החודשים האחרונים, המאבקים על ההגמוניה וההשפעה בים האדום מצטלבים עם המאבק המתחולל בין מצרים לבין אתיופיה בנוגע למילוי סכר התחייה בנילוס הכחול. סוגיה זו היא גורלית במיוחד למצרים, מאחר שמילוי הסכר צפוי להפחית את אספקת המים אליה בכ-10 אחוזים במשך שש שנים, ובשל כך תיתכן פגיעה בחקלאות ובמשק המים המצרי, השרוי גם כך במשבר. בשל כך מנסה מצרים להאריך את משך מילוי הסכר כמה שיותר. לעומתה, אתיופיה נחושה בעמדתה למלא את הסכר ולהפעילו תוך שנה וערוכה להגן עליו מפני כל מתקפה.⁴³

ארה"ב ניסתה לתווך בין הצדדים שקיימו סבב שיחות בווינגטון. אך סבב זה הסתיים בפברואר 2020 בכישלון לאחר שאתיופיה החליטה לטרפד את ההסכם והאשימה את ממשל טראמפ שאינו מתווך הוגן אלא ניצב לצד מצרים ולכן לא נכחה בטקס החתימה. בתחילת יוני 2020 התחדש המשא ומתן בין הצדדים בדרג של שרי ההשקיה, אך גם בשיחות אלה לא הושגה פריצת דרך.⁴⁴ בסופו של דבר, בעקבות הגשמים הכבדים שירדו באתיופיה במהלך חודש יולי, הושלם השלב הראשון במילוי הסכר.⁴⁵ סבב שיחות נוסף שהתקיים בין הצדדים תחת חסות האיחוד האפריקאי ב-28 באוגוסט הסתיים בכישלון וב-27 באוקטובר, לאחר חודשיים של קיפאון במשא ומתן, הסכימו שרי ההשקיה של שלושת המדינות על חידוש השיחות תחת חסות האיחוד האפריקאי.⁴⁶

הקיפאון המתמשך במשא ומתן העלה את סף המתיחות בין מצרים לבין אתיופיה ואת רצונה של מצרים לבסס את נוכחותה בדרום הים האדום. כאמור לעיל, במהלך חודשי קיץ 2020 מצרים נשאה ונתנה עם סומלילנד ודרום סודאן בדבר הקמת בסיסים צבאיים בשטחן, ניסיונות שאתיופיה גדעה בעודם באבם. במקביל, עלה סף המתיחות גם בין ארה"ב לבין אתיופיה. בסוף אוגוסט 2020, ארה"ב התייצבה בגלוי לצד מצרים כאשר נשיא ארה"ב, דונאלד טראמפ, הנחה את מזכיר המדינה האמריקני, מייק פומפאו, לאשר תכנית להפסקת סיוע החוץ האמריקני לאתיופיה בסך של עד כ-130 מיליון דולר.⁴⁷ סף המתיחות בין שתי המדינות עלה עוד יותר כאשר אתיופיה האשימה ב-24 באוקטובר את הנשיא טראמפ ב"הסתה למלחמה" וזימנה את השגריר האמריקני באתיופיה ל"שיחת הבהרה". זאת, לאחר שבשיחת הטלפון ההיסטורית שהתקיימה יום קודם לכן ושבה הכריזו ישראל וסודאן על סיוע מצב הלוחמה ועל נורמליזציה ביחסים ביניהן אמר טראמפ לראש ממשלת סודאן, עבדאללה חמדוק, כי מצרים לא תוכל להשלים עם סכר התחייה שבונה אתיופיה על הנילוס והיא עשויה "לפוצץ את הסכר".⁴⁸ ההודעה על חידוש השיחות בין מצרים, אתיופיה וסודאן עשויה להפיג את המתחים למרות שבעת כתיבת שורות אלה טרם נקבע מועד לחידושן.

⁴³Mohammed El-Said, "[Ethiopia hopes to generate power from GERD within 12 months](#)", *Daily News Egypt*, October 5, 2020.

⁴⁴משה טרדימן, "[המאבק על הסכר מעלה לשיא את מפלס המתח בין מדינות אפריקה](#)", *הפורום לחשיבה* אזורית, 30 ביוני 2020.

⁴⁵Magdi Abdelhadi, "[Nile dam row: Egypt fumes as Ethiopia celebrates](#)", *BBC News*, July 29, 2020.

⁴⁶"[Egypt, Ethiopia, Sudan agree to resume Renaissance Dam talks after lengthy break](#)", *Tass: Russian News Agency*, October 28, 2020.

⁴⁷Robbie Gramer, "[U.S. Halts Some Foreign Assistance Funding to Ethiopia Over Dam Dispute With Egypt, Sudan](#)", *Foreign Policy*, August 27, 2020; The Associated Press, "[U.S. Cuts Aid to Ethiopia Amid Nile Dam Dispute](#)", *The New York Times*, September 2, 2020.

⁴⁸אוריאל לוי, "[טראמפ עורר מתח סביב הסכר האתיופי](#)", *דבר*, 25 באוקטובר 2020.

6. בניית בריתות ביטחוניות כלכליות באגן הים האדום

במהלך השנתיים האחרונות הוקמו בריתות ביטחוניות כלכליות באגן הים האדום בהנהגת ערב הסעודית. באמצעות בריתות אלה מנסה ערב הסעודית לכוון ברית אסטרטגית כנגד איראן, שהיא תעמוד בראשה, ובה בעת להתכונן לעידן בו ארה"ב תיסוג מהמזרח התיכון ושב מדינות האזור תאלצנה להבטיח את עצמן מפני איראן ללא נוכחות אמריקנית. ראשיתו של מאמץ זה ב-12 בדצמבר 2018, כאשר נציגים ממצרים, מג'יבוטי, מסומליה, מסודאן, מתימן ומירדן התכנסו בריאד על מנת לדון ביוזמה.⁴⁹ ב-6 בינואר 2020, שרי החוץ של ירדן, ערב הסעודית, מצרים, תימן, סודאן, ג'יבוטי, סומליה ואריתריאה חתמו בריאד על אמנת הייסוד של המועצה של המדינות הערביות והאפריקניות הגובלות בים האדום ובמפרץ עדן על מנת להגביר את שיתוף הפעולה והתיאום האזוריים בתחומי הפוליטיקה, הכלכלה, התרבות, הסביבה והביטחון ובין היתר גם להגן על ביטחון השייט בים האדום.⁵⁰ באותו היום, שלל שר החוץ הסעודי כל רעיון להקים כוח צבאי שישימש את המועצה מאחר ולכל המדינות החברות יש יכולות הגנתיות ותיאום בילטרלי שיכולים להתפתח לכדי תיאום קולקטיבי.⁵¹ חשוב לציין כי למרות שהמועצה טרם התחילה לפעול מאחר וההצהרה עברה לאשרור בפרלמנטים של המדינות החברות, במהלך השנתיים האחרונות מקיימות ערב הסעודית ומצרים תמרונים צבאיים ימיים משותפים בים האדום בהם השתתפו באופן פעיל או כמשקיפים נציגים מצבאות חלק מהמדינות האחרות בברית הים האדום בהנהגת ערב הסעודית.⁵² במרכזו של ארגון אזורי זה ניצבות מצרים וערב הסעודית ומשום כך, ככל הנראה, אתיופיה אינה חברה בו בשל המתיחות הקיימת בינה לבין מצרים בנוגע לסכר התחיה. גם סומלילנד אינה חברה בו מאחר שנוכחות נציגה מהווה הכרה בעצמאותה ופגיעה בשלמותה הטריטוריאלית של סומליה. למרות שישראל אינה חברה בו, ככל הנראה, חלק מפעילות ארגון זה ידרוש תיאום עם ישראל.

במקביל, מדינות אפריקה גיבשו ברית אפריקנית. שחקן חדש שנכנס לאגן ים סוף הוא הרשות הבין-ממשלתית לפיתוח (איגאד), המאגד שמונה מדינות במזרח ובקרבן אפריקה. במושב ה-46 של מועצת שרי החוץ שהתקיים ב-27 בפברואר 2019 בג'יבוטי, דנו שרי החוץ בדינאמיקה הגיאופוליטית והביטחונית בים האדום ובמפרץ עדן והחליטו לאמץ גישה קיבוצית להתמודדות עם האתגרים בים האדום ובמפרץ עדן באמצעות חיזוק שיתוף הפעולה האזורי, גיבוש עמדה משותפת להגנה על האינטרסים הכלכליים והביטחוניים של האזור, הקמת פלטפורמה אזורית לשם פיתוח דיאלוג עם בעלי עניין אחרים, הקמת כוח משימה מיוחד של מומחים שיתווה בדחיפות תכנית פעולה אזורית עם לוח זמנים ברור והרחבת תחומי האחריות של השליח המיוחד של איגאד לסומליה כך שיכללו גם את הים האדום ומפרץ עדן בתיאום עם האיחוד האפריקני.⁵³ כוח המשימה הוקם ב-4 באפריל 2019.⁵⁴

⁴⁹Stephen Kalin, "[Saudi Arabia seeks new political bloc in strategic Red Sea region](#)", *Reuters*, December 12, 2018.

⁵⁰"[Red Sea, Gulf of Aden border countries form council](#)", *The Jordan Times*, January 6, 2020.

⁵¹Viola Fahmy, "[Arab-African alliance announced in Riyadh](#)", *Anadolu Agency*, January 6, 2020.

⁵²"[Egypt, Saudi Arabia conduct joint maritime drills in Red Sea](#)", *Daily News Egypt*, September 23, 2019; Dorian Archus, "[Egypt and Saudi Arabia conduct 'Morgan-16' exercise at Red Sea](#)", *Naval News* January 22, 2020..

⁵³"[The IGAD Council of Ministers held its 46th Ordinary Session](#)", *Sudan News Agency*, February 27, 2019.

⁵⁴"[Ethiopia: IGAD Establishes Taskforce on Red Sea and Gulf of Aden](#)", *All Africa*, April 4, 2019.

קיימים ניסיונות לחבר בין שני גושי המדינות – האפריקני והאפריקני-ערבי – במיוחד כשחלק מהמדינות מהוות חלק משני הארגונים בו זמנית. כך למשל, בהצהרה משותפת שפרסמו שר החוץ של האיחוד האירופי, ג'וזף בורל, ושרים של המדינות החברות באיגוד ב-29 בפברואר 2020 עודד האיחוד האירופי את כוח המשימה של איגוד לזהות תחומים לשיתוף פעולה עם המועצה הערבית-אפריקנית של מדינות הים האדום ומפרץ עדן.⁵⁵

7. אירועים סביבתיים היסטוריים

במקביל להתפתחויות הגיאופוליטיות והביטחוניות שתוארו לעיל התרחשו גם מספר אירועים סביבתיים בקנה מידה היסטורי שהשפיעו על ההתפתחויות הגיאופוליטיות והביטחוניות וגם הושפעו מהן.

הפיכתו של הים האדום למקור אנרגיה

ב-7 במרץ 2019 הודיע שר האנרגיה הסעודי, ח'אלד אל-פאלח, על גילוי "כמויות גדולות של גז" בים האדום, וסימן בכך את הצטרפותו של הים האדום לשוק האנרגיה העולמי כמקור בפני עצמו להפקת אנרגיה ולא רק כנתיב ימי שדרכו משונעת אנרגיה. כאשר אל-פאלח ציין כי במהלך השנתיים הבאות חברת אראמקו תאיץ את פעולות החיפוש אחר הגז הטבעי בים האדום.⁵⁶ דבר הגילוי הזה הגיע בדיוק בזמן עבור ערב הסעודית המנסה למקם את עצמה כאחת מיצואניות הגז הגדולות בעולם.⁵⁷ שלושה ימים לאחר מכן, ב-10 במרץ, הכריז משרד הנפט המצרי על סבב של הגשת הצעות מחיר מטעם חברות בינלאומיות לטובת חיפושי נפט וגז בעשרה בלוקים ימיים בים האדום. הכרזה זו עוררה את זעמה של סודאן, אשר טענה כי מאחר שהחיפושים יתקיימו באזור משולש חלאיב, הנמצא תחת ריבונותה של סודאן, ההכרזה היא בלתי חוקית.⁵⁸ אולם, המתיחות שככה במהרה וב-29 בדצמבר 2019 הכריז שר הנפט המצרי, טארק אל-מולא, כי החברות שברון, של והברית של חברות של ומובדאלה מאיחוד האמירויות זכו במכרז הבינלאומי הראשון בים האדום.⁵⁹ כאמור לעיל, על מנת להגן על שדות הנפט והגז הפוטנציאליים של מצרים בים האדום מפני סודאן ואויבים נוספים, חנך נשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי, ב-15 בינואר 2020 את בסיס ברניקה הצבאי, בסיסה הגדול ביותר של מצרים באגן ים סוף. שינוי זה עשוי לגרום לעלייה בחשיבותו של הים האדום בזירה הבינלאומית. הוא אף עשוי לטמון בחובו זרעים של הבטחה גדולה ושגשוג עבור מדינות כל אגן הים האדום ובאותה מידה אף עלול להוות מקור לסכסוכים ולמאבקי כוח, על רקע יריבויות היסטוריות בין מדינות האזור, כמו במקרה המתואר למעלה, ועל רקע המאבק המתחולל במלוא עוזו בין מעצמות העל והמעצמות האזוריות על ההגמוניה באזור.

אסונות סביבתיים באגן הים האדום

⁵⁵"[EU reaffirms commitment to cooperate with IGAD in various fields](#)", *UNA: Union of OIC News Agencies*, March 1, 2020.

⁵⁶"[Saudi Arabia finds 'large quantities of gas' in Red Sea](#)", *Anadolu Agency*, March 8, 2019.

⁵⁷"[Saudi Arabia's gas discovery in Red Sea comes at opportune time](#)", *Offshore Technology*, March 27, 2019.

⁵⁸Khalid Abdelaziz, "[Sudan summons Egypt ambassador over Red Sea oil and gas exploration blocks](#)", *Reuters*, March 21, 2019.

סטחו של משולש חלאיב הוא כ-20 אלף קמ"ר וגם מצרים וגם סודאן טוענות לבעלות עליו אם כי מצרים מנהלת אותו לאחר שצבאה השתלט עליו בשנת 1995.

⁵⁹"[Egypt announces winners of 1st international bid for oil, gas exploration in the Red Sea](#)", *Egypt Independent*, December 29, 2019.

שנת 2020 תיזכר כשנת האסונות הסביבתיים באגן הים האדום. מלבד מגפת הקורונה שאינה פוסחת על אף מדינה, כמעט כל מדינות אגן הים האדום מלבד ישראל ומצרים סבלו מינואר 2020, וחלקן סובלות גם בימים אלו, ממכת ארבה שהכריתה יבולים רבים והמיטה סכנת רעב על עשרות מיליוני בני אדם בקרן אפריקה ובמזרח אפריקה. מכת ארבה זו נגרמה כתוצאה מגשמים שירדו שלא בעתם באזורים אחדים ומגשמים שירדו בעתם באזורים אחרים שהביאו להתרבות מוקדמת של הארבה וכן מכך שאזורים רבים בתימן המהווים שטחי רבייה עבור הארבה אינם נגישים. פעולות הבקרה והשליטה - הכוללות ציי מטוסים וכלי רכב קרקעיים למעקב ולשליטה על נחילי הארבה ושימוש בחומרי הדברה - המתבצעות בקנה מידה רחב ברחבי מזרח אפריקה תוך תיאום בין מדינות האזור לארגון המזון והחקלאות של האו"ם שיפרו את המצב באופן משמעותי, מנעו אובדן של 2.3 מיליון טון דגנים במדינות שכבר סבלו מחוסר ביטחון מזון ומעוניי וסייעו לקניה לחסל את נחילי הארבה כמעט בכל המדינה מלבד במחוז אחד בצפונה. למרות זאת, חשוב לזכור כי נחילי ארבה עדיין נמצאים באזור ובמיוחד באזורים מרוחקים או לא נגישים בסומליה ובתימן בהם לא ניתן לבצע פעולות שליטה ובקרה.⁶⁰

נוסף על כך, בחודשים האחרונים פקדו את סודאן שיטפונות ענק שלא נראו כמותם זה מאה שנה ושעל פי ארגון המזון והחקלאות של האו"ם הציפו כמעט שליש מהקרקע המעובדת במדינה, הרסו כ-1.1 מיליון טון של תבואה והרסו גידולים כמו בננה ומנגו. כתוצאה מכך כ-9.6 מיליון איש, המהווים כחמישית מאוכלוסיית סודאן, סובלים מחוסר ביטחון במזון. מעבר לכך, השיטפונות הרסו או פגעו בעשרות אלפי בתים, גרמו למותם של יותר ממאה איש והביאו לעקירתם של כ-150,000 איש מבתיהם. נוסף על כל אלה, נחילי הארבה שהרסו את היבולים בקרן אפריקה במהלך כל השנה עדיין מאיימים על סודאן.⁶¹

8. קידום נורמליזציה בין ישראל לבין סודאן

נראה כי האינפלציה שהרקיעה שחקים בסודאן כבר טרם תחילת מגפת הקורונה בצירוף שיטפונות הענק ההיסטוריים שפקדו אותה בחודשים האחרונים והנזקים האדירים שטמנו בחובם, חוסר יכולתה להתמודד לבדה עם המצב הכלכלי והומניטרי הקשה והזדקקותה הנואשת לסיוע חוץ וגם הסכמי אברהם שנחתמו בין ישראל לבין איחוד האמירויות תרמו מאד להכרזה על הנורמליזציה בין ישראל לבין סודאן ועל סיום מצב הלוחמה ביניהן ב-23 באוקטובר 2020. כחלק מההסכם בין ישראל לבין סודאן הסיכמו מנהיגי שתי המדינות לכונן יחסי מסחר וכלכלה תוך התמקדות בתחום החקלאות. ראוי לציין כי באותו היום, הנשיא טראמפ חתם על צו המסיר את סודאן מהרשימה האמריקנית של המדינות התומכות בטרור לאחר ששולמו פיצויים למשפחות נפגעי הפיגועים שביצע ארגון אל-קאעדה בשגרירויות ארה"ב בקניה ובטנזניה בשנת 1998 ונגד המשחתת האמריקנית קול בשנת 2000. ישראל וגם איחוד האמירויות מילאו תפקיד מרכזי כמתווכת בשיחות האלה בין האמריקנים לבין הסודאנים.⁶²

⁶⁰ ["Locust control campaign covers millions of hectares, but the voracious pest is still a threat in East Africa"](#), Food and Agriculture Organization of the United Nations, October 29, 2020.

⁶¹ ["Flooding devastates farms in parts of Sudan – U.N"](#), Reuters, September 30, 2020.

⁶² ברק רביד, "הסירוב לרזון והעזרה מאבו דאבי: מאחורי הקלעים של ההסכם עם סודאן", וואלה, 30

באוקטובר 2020,

להיסטוריה של היחסים בין ישראל לסודאן ראה:

ג. אתגרים והזדמנויות למדינת ישראל באגן הים האדום 1. התחום הביטחוני

שמירה על חופש השייט וסיכול הברחות נשק איראני לחות'ים בתימן

האינטרס הביטחוני הראשון במעלה של מדינת ישראל באגן הים האדום הוא השמירה על חופש השייט וסיכול הניסיון להפרתו מאחר שחלק גדול מהסחר שלה עם המזרח הרחוק ואפריקה מתנהל דרך הים האדום. אינטרס נוסף הקשור לכך הוא סיכול הברחות נשק איראני לחות'ים בתימן על מנת שהם לא יעשו בו שימוש על מנת לירות על ישראל. בצפון הים האדום, הסכמי השלום בין ישראל למצרים ובין ישראל לירדן עיגנו בתוכם את חופש השייט הישראלי בתעלת סואץ, במצרי טיראן ובמפרץ אילת.⁶³

בדרום הים האדום, על פי פרסומים זרים, ישראל פעלה לביצור חופש השייט באמצעות בניית בסיסים צבאיים באריתריאה, סיכלה הברחות נשק לחמאס ברצועת עזה, השתתפה במלחמה בתימן לצד כוחות הקואליציה בראשות ערב הסעודית וסיכלה הברחות נשק איראני לחות'ים בתימן שבו הם עושים שימוש לשם תקיפת כלי שייט צבאיים ואזרחיים ובכך פוגעים בחופש השייט בים האדום.⁶⁴

ההתפתחויות באגן הים האדום במהלך השנתיים האחרונות מספקות הזדמנויות לישראל להבטיח את חופש השייט בדרום הים האדום באמצעות שיתופי פעולה ביטחוניים. לישראל יש הזדמנות פז לשיתוף פעולה ביטחוני עם אתיופיה, העורכת בשנתיים האחרונות רפורמות בצבאה ומקימה את הצי האתיופי, יחידות סייבר ועוד. ישראל יכולה לסייע לאתיופיה בכך ומאחר שאתיופיה נחושה להיות גם מעצמה ימית בים האדום, לישראל עשויה להיות בעלת ברית נוספת באזור שעימה תוכל לשתף פעולה בנושא אבטחת חופש השייט המהווה אינטרס משותף לשתי המדינות.

באשר למלחמה בתימן, בה לא ברור אם ישראל מעורבת ישירות או לא, האינטרס הישראלי הוא שלא לאפשר לאיראן להבריח נשק מדויק לחות'ים שבאמצעותו הם יוכלו לפגוע בישראל. ב-28 באוקטובר 2019, בפגישתו עם מזכיר האוצר האמריקני, סטיב מנוצ'ין, הזהיר ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, כי איראן מבקשת לפתח ולפרוס כלי נשק מונחים מדויקים היכולים לפגוע בכל מקום במזרח התיכון כשהיא כבר התחילה להכניס את הנשק לתימן מתוך מטרה להגיע לישראל גם משם.⁶⁵ התגובה החות'ית לא איחרה לבוא. ב-8 בדצמבר 2019, בריאיון שהתפרסם ביומון התימני אל-מסירה המקורב לחות'ים, שר ההגנה החות'י, מייג'ור גנרל, מוחמד אל-עאטפי, טען שישראל הייתה מעורבת בסכסוך בתימן מראשיתו

Haim Koren, "[Sudan and Israel: An Era of Change](#)", *BESA Center Perspectives Paper*, No. 1,787, October 26, 2020.

Adel Abdel-Rahim, "[Sudan says Trump signs order removing state from terrorism list](#)", *Anadolu Agency*, October 23, 2020.

⁶³משה טרדימן, "הים האדום כמרקחה: מאבק הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", *מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית*, יולי 2018, ע"ע 15 – 16.

⁶⁴משה טרדימן, "הים האדום כמרקחה: מאבק הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", *מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית*, יולי 2018, ע"ע 16 – 17.

⁶⁵"[Netanyahu says Iran seeking to fire missiles at Israel from Yemen](#)", *The Times of Israel*, October 28, 2019.

בשנת 2015 ואין ספק שנקמה בוא תבוא. לדבריו, לחות'ים יש בנק של מטרות צבאיות וימיות של האויב הציוני שלא יהססו לתקוף אותם במידה וההנהגה תרצה זאת.⁶⁶

לצד ההזדמנויות הללו, האתגר המרכזי הניצב בפני ישראל בהקשר של הבטחת ביטחון השייטת בים האדום הוא בניית מנגנוני תיאום עם ברית מדינות הים האדום תחת הנהגת ערב הסעודית, שעם מרבית המדינות הנמנות עליה ישראל אינה מקיימת יחסים דיפלומטיים או יחסים רשמיים, ועם כוח המשימה של איגאד.

שיתוף פעולה ביטחוני ומודיעיני בין ישראל לבין מצרים במאבק נגד הטרור בסיני

בצפון הים האדום, קיים שיתוף פעולה ביטחוני ומודיעיני בין ישראל לבין מצרים בקידום היציבות בעזה, במיגור הטרור בחצי האי סיני ובהתמודדות האזורית מול איראן.⁶⁷ לצד זה, קיימים שני אתגרים מרכזיים עבור ישראל. הראשון הוא תולדה של השנה האחרונה הנובע מכך שבסוף פברואר 2020 הפנטגון מסר לקונגרס האמריקני ולנציגי צה"ל כי הוא שוקל לבטל או לצמצם את ההשתתפות האמריקנית בכוח הרב-לאומי בסיני כחלק ממדיניות ממשל טראמפ להפחתת המעורבות הצבאית האמריקנית ברחבי העולם בשל האיום לחיי האמריקנים המשרתים בכוח מצד דאעש וכחלק משיקולי חיסכון בתקציב. ביטול מוחלט של ההשתתפות האמריקנית בכוח הרב לאומי בסיני אינו מעשי כי הנספח הביטחוני להסכם השלום בין ישראל למצרים מעוגן בקיומו של כוח זה שאינו יכול לתפקד בלעדי גדוד החי"ר האמריקני המונה כיום 454 אמריקנים מתוך כלל הכוח בו משרתים כ-1,156 אנשי צבא. רעיון זה מדאיג את ישראל בשל האפשרות של חילופי משטר במצרים⁶⁸ ומדאיג בה במידה גם את ישראל וגם את מצרים מחשש שצעד שכזה יוביל מדינות נוספות לצמצם או לבטל את השתתפותן בכוח ויעודד את הטרור בחצי האי סיני.⁶⁹ האתגר השני הוא ניטור פעילי הטרור העוברים מלוב או מהסאהל דרך סודאן והמדבר המערבי לסיני. הסכם הנורמליזציה בין ישראל לבין סודאן עשוי להוות הזדמנות להתמודדות טובה יותר עם האתגר הזה.

בסופו של דבר, המדיניות של ממשלי הנשיאים האמריקנים אובאמה וטראמפ להפחתת המעורבות הצבאית האמריקנית ברחבי העולם עשויה להוות לא רק אתגר ביטחוני אלא גם הזדמנות ביטחונית גדולה עבור ישראל להוות מעצמה צבאית אזורית בים האדום לצד ערב הסעודית, מצרים ואיחוד האמירויות ולבסס איתן ועם בעלות בריתן באזור שיתוף פעולה ביטחוני בהבטחת נתיבי השייט, בבלימת ההשפעה האיראנית ובמאבק נגד ארגוני הטרור.

2. התחום הפוליטי-מדיני

תמרון בין בריתות ויריבויות

האתגר העיקרי של ישראל באגן הים האדום בתחום הפוליטי-מדיני הוא שמעצם היותה מעצמה אזורית במרחב זה, הרוצה להבטיח את נתיבי השייט, עליה לתמרן בזהירות בסבך

⁶⁶"[Yemen's Houthi rebels threaten to attack Israel](#)", *The Times of Israel*, December 8, 2019.
⁶⁷חיים קורן, "ישראל ומצרים: שותפות אסטרטגית, ריחוק אזרחי?", מיתווים: המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, נובמבר 2018; משה טרדימן, "הים האדום כמקחה: מאבק הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, יולי 2018, עמוד 18.

⁶⁸ אמיר אורן, "אחרי 38 שנה: ארה"ב שוקלת להסיג את כוחותיה מסיני", וואלה, 1 במרץ 2020.
⁶⁹ יוני בן מנחם, "דאגה ישראלית-מצרית מפינוי הנכחות האמריקנית בסיני", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 4 במרץ 2020.

האינטרסים בין מעצמות העל והמעצמות האזוריות וליצור את הקשרים עם שני גושי הברית של הים האדום ובו בזמן, לא להתערב ולשמור על ניטרליות ביחס לסכסוכים בין מדינות במרחב. דוגמאות לסכסוכים שכאלו הם המאבק בין מצרים, אתיופיה וסודאן על סכר התחיה או המאבק בין איחוד האמירויות (ליתר דיוק חברת DP World) לבין סין וממשלת ג'יבוטי בנוגע לניהול נמל המכולות בדוראלה, או בין סודאן למצרים בנוגע לשליטה על משולש חלאיב, או בין סומליה לסומלילנד.

החל משנות החמישים, ישראל פעלה להבטיח את חופש השייט באמצעות פעילות מדינית מול המדינות הלא ערביות בדרום הים האדום – אתיופיה, ולאחר מכן אריתריאה – והחל בשנות התשעים גם מול ג'יבוטי, סומלילנד וסומליה. בשנות החמישים כוננה ישראל יחסים דיפלומטיים עם אתיופיה. במאי 1993, אריתריאה, הכוללת את הנמלים אסאב ומסוע שלחופי הים האדום, זכתה בעצמאותה והפכה לחשובה מבחינה אסטרטגית לישראל, שכוננה עימה יחסים דיפלומטיים. ישראל נהנית גם מיחסים בלתי רשמיים טובים עם ג'יבוטי. קיימת הבנה בנוגע לעגינת ספינות ישראליות בנמל ג'יבוטי ולמעבר של טיסות אל על במרחבה האווירי. אנשי עסקים ישראלים פועלים במדינה ומדי פעם אף מתקיימות שיחות בין נציגים משתי המדינות. ישראל מנהלת בשנים האחרונות מגעים עם הממשלה הפדראלית של סומליה ומשום כך היא מסרבת להכיר בסומלילנד כמדינה עצמאית חרף מיקומה האסטרטגי במפרץ עדן.⁷⁰

במרוצת החודשים האחרונים, ישראל נהנית ממספר הזדמנויות לשיפור מעמדה הפוליטי-מדיני במרחב הים האדום וליצירת קשרים עם שני גושי הבריתות בים האדום. ראשית, בעקבות מינויו של אסמאעילחאלדי לשגריר ישראל באריתריאה ביולי 2020 לאחר תקופה ממושכת שבמהלכה לא היה שגריר ישראלי או נציגות ישראלית מתפקדת במדינה, ישראל נהנית כיום מהזדמנות נהדרת לשיפור יחסיה עם אריתריאה. אמנם ישראל מקיימת יחסים דיפלומטיים עימה, אך אין בה כמעט נוכחות ישראלית, וכמעט ולא קיים שיתוף פעולה בין שתי המדינות בתחומים שונים. שנית, היחסים בין ישראל לבין ערב הסעודית ממשיכים להתחמם על רקע שותפות האינטרסים הקיימת בין שתי המדינות ויתכן כי ההנהגה הסעודית אף מכשירה את הקרקע לנורמליזציה עתידית עם ישראל.⁷¹

שלישית, הסכם הנורמליזציה בין ישראל לבין סודאן טומן בחובו הזדמנות לביסוס מעמדה של ישראל בחופו המערבי של הים האדום. בזכות הסכם זה, ישראל מקיימת כיום יחסים רשמיים עם כל המדינות מלבד ג'יבוטי. נוסף על כך, הסכם זה מהווה הישג מרשים במסגרת מדיניותו של ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, לכונן יחסים דיפלומטיים עם מדינות מוסלמיות באפריקה החל מינואר 2016, עת ערב הסעודית ובעקבותיה מדינות מוסלמיות אפריקניות, כולל סודאן, ניתקו את יחסיהן עם איראן.⁷² הסכם זה פותח פתח לנרמול היחסים בין ישראל לבין מדינות אפריקניות מוסלמיות נוספות וכן עם מדינות נוספות במזרח התיכון ובאגן הים האדום. מעבר לכך, המהפך שעברה סודאן מוועידת ח'רטום ב-1967 שבה הוחלט על שלושת הלאומים – לא למשא ומתן עם ישראל, לא להכרה בישראל, לא לשלום עם ישראל – ומהיותה מדינת מעבר להברחות נשק לחמאס ולג'האד האסלאמי ברצועת עזה ומדינה תומכת טרור, למדינה המנרמלת את יחסיה עם ישראל, מעניק משנה תוקף למדינות האזור

⁷⁰משה טרדימן, "הים האדום כמרחק: מאבקי הכוחות והאינטרסים של ישראל באגן ים סוף", מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, יולי 2018, עמוד 16.

⁷¹"Full transcript: Prince Bandar bin Sultan's interview on Israel-Palestine conflict", Al-Arabiya, October 5, 2020; NartinChulov, "Saudi heir and Jared Kushner inch kingdom towards deal with Israel", The Guardian, September 24, 2020.

⁷²משה טרדימן, "כניסתה המחודשת של ישראל לאפריקה: האינטרס הישראלי והתגובה הערבית והאפריקנית", מיתווים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, ספטמבר 2016.

שניתן לנרמל את היחסים עם ישראל במידה והאינטרס הלאומי מחייב זאת. הסכם זה טומן בחובו תועלות נוספות עבור ישראל כמו קיצור זמן הטיסה לדרום אמריקה בכשעתיים ואפשרות להחזרת מבקשי הסודאנים לארצם בכפוף להסכם שיבטיח את שלומם.

הסכמי אברהם באגן הים האדום

במישור הביטחוני, הסכמי אברהם שנחתמו בין ישראל לבין איחוד האמירויות מעניקים לישראל הזדמנות להשתתף באופן פעיל בשמירה על חופש השייט בדרום הים האדום ובמפרץ עדן תוך קיום שיתוף פעולה ביטחוני בין ישראל לאיחוד האמירויות במדינות שבהן היא נוכחת במרחב זה, קרי, באריתריאה, בסומלילנד ובדרום תימן. בהקשר זה חשוב לציין כי לא ידוע האם לישראל יש כבר נוכחות בדרום הים האדום, מלבד זו שבאריתריאה, אך באוגוסט 2020, היו דיווחים לא מאומתים על כך שאיחוד האמירויות וישראל פועלות יחד כדי להקים בסיסי ריגול באי סוקוטרה, הממוקם כ-350 ק"מ דרומית לתימן. על פי הדיווחים הללו כל ההכנות הלוגיסטיות לבניית הבסיס התבצעו כבר וקציני מודיעין ישראלים ומאיחוד האמירויות ביקרו באי לאחרונה על מנת לבחון מספר מיקומים לבניית בסיסי מודיעין נוספים שיאספו מידע על המתרחש במצרי באב אל-מנדב, מפרץ עדן וקרן אפריקה.⁷³

במישור המדיני, הסכמי אברהם בין ישראל לבין איחוד האמירויות טומנים בחובם הזדמנות עבור ישראל לקשור קשרים עם מועצת המעבר הדרומית בדרום תימן הנתמכת על ידי איחוד האמירויות ומעבר לכך, להדק את קשריה עם בעלות בריתה האזוריות, ערב הסעודית ומצרים ולהתחבר למועצה של המדינות הערביות והאפריקניות הגובלות בים האדום ובמפרץ עדן שתחת הנהגת ערב הסעודית, שעם רוב המדינות החברות בה ישראל מקיימת קשרים רשמיים או בלתי רשמיים. חשוב לציין גם כי הברית בין ישראל, איחוד האמירויות ומצרים פועלת לא רק באגן הים האדום אלא גם במזרח התיכון ובאגן המזרחי של הים התיכון ושיתופי הפעולה הללו מקרינים על כל האזור.

במישור הסביבתי, קיים פוטנציאל רב לשיתוף פעולה בין ישראל לבין מדינות אגן הים האדום בתחום האנרגיה במיוחד בעקבות הסכמי אברהם שנחתמו בין ישראל לאיחוד האמירויות ב-15 בספטמבר 2020, במסגרתם מהווה תחום האנרגיה את אחד מהתחומים המוזכרים בנספח להסכם לפיו שני הצדדים יקדמו ויפתחו שיתופי פעולה בפרויקטים בתחום האנרגיה ובהם מערכות הולכה אזוריות להגברת הביטחון האנרגטי.⁷⁴ ב-20 באוקטובר 2020, חברת קצא"א (קו צינור אילת-אשקלון) חתמה על מזכר הבנות עם חברה פרטית בבעלות ישראלית-אמיריתית משותפת לייבוא נפט מאיחוד האמירויות דרך קו ימי למסוף קצא"א שבאילת ומשם יוזרמו הדלקים למסופי החברה באשקלון בדרכם ללקוחות שונים באגן הים התיכון.⁷⁵ חרף העובדה שההסכם נחתם, ככל הנראה, ללא מעורבות המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים וחרף אזהרות מדענים ופעילים סביבתיים כי ההסכם עלול לסכן באופן חמור את שוניות האלמוגים במפרץ אילת,⁷⁶ הוא הופך את ישראל לגשר יבשתי לשינוע נפט מאיחוד האמירויות למדינות אגן הים התיכון ומעלה את חשיבות הים האדום בעיני ישראל ואת חשיבותה של ישראל בעיני איחוד האמירויות ומדינות אחרות באגן ים סוף.

⁷³Hanan Greenwood, "[Report: Israel, UAE setting up spy bases in Yemen](#)", *Israel Hayom*, August 31, 2020.

⁷⁴עמירם ברקת, "יוזמת הנפט הישראלית נחשפת: הצינור שיחבר בין ערב הסעודית לאירופה", *גלובס*, 16 בספטמבר 2020.

⁷⁵ליאור גוטמן, "קצא"א חתמה על הסכם לייבוא נפט מאיחוד האמירויות לישראל", *Ynet*, 20 באוקטובר 2020.

⁷⁶צפיר רינת, "מומחים מתריעים: הסכם שינוע נפט בין קצא"א לאמירויות מסכן את השוניות באילת", *הארץ*, 21 באוקטובר 2020.

חשוב לציין בהקשר זה כי קצא"א מציעה לאיחוד האמירויות חלופה לתעלת סואץ, המוגבלת מבחינת גודל המכליות המסוגלות לעבור דרכה, ולצינור הנפט סומד (Sumed oil pipeline), המשמש להובלת נפט ממדינות המפרץ בכיוון אחד בלבד ממסוף עין סוח'נה שבים האדום לאלכסנדריה שבים התיכון, וגם למשלוח נפט גולמי מסביב לכף התקווה הטובה שזה הרבה יותר אטי ויקר.⁷⁷ במובן זה, הסכם זה עלול להוות בעתיד גם אתגר עבור ישראל מאחר שהיא עלולה להיתפס בעתיד על ידי מצרים כמתחרה על התפקיד האסטרטגי כגשר בין הים התיכון למדינות המפרץ ולמזרח הרחוק וכמי שחוטפת ממנה רווחים כלכליים הנובעים ממעבר מכליות בתעלת סואץ.

במישור הכלכלי, נרמול היחסים עם איחוד האמירויות מחזק את מעמדה הכלכלי של ישראל באגן הים האדום ובמזרח הים התיכון כגשר בין המזרח הרחוק ומדינות המפרץ למערב. לדוגמה, היכולת של מטוסים הטסים מהמזרח הרחוק או ממדינות המפרץ לאירופה ולצפון אמריקה ולהפך לטוס בשמי ישראל, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות ובכך לקצר את משך הטיסה באופן משמעותי עשוי להפוך את ישראל במהירות למרכז לטיסות בינלאומיות לטווחים ארוכים, מה שעלול לפגוע במעמדה של איסטנבול וליצור מתחים נוספים על אלו הקיימים כבר בין ישראל לתורכיה.

מעבר לכך, הים האדום הופך לשמש נתיב ימי לקרוזים ולהעברת סחורות בין ישראל ונמלי הים התיכון לבין איחוד האמירויות. חברת הספנות הפרטית הגדולה בעולם MSC קרוזים תפעיל באפריל 2021 קו שייט מאיחוד האמירויות ועד צפון איטליה כשבאמצע תעבור הספינה דרך ירדן, מצרים ונמל חיפה.⁷⁸ ב-22 בספטמבר 2020, חברת הספנות מארסק ישראל הודיעה כי תרחיב את סל השירותים ליבואנים וליצואנים הישראליים ותוסיף לפעילות העסקית את קווי היבוא והיצוא אל ומן נמלי איחוד האמירויות שיהיו קבועים ושבעיים דרך נמל פורט סעיד שבמצרים עם פקידה בנמלי חיפה ואשדוד.⁷⁹ ב-21 באוקטובר 2020, הודיעה חברת הספנות צים כי היא חונכת קו ימי חדש בין נמל ג'בל עלי בדובאי לבין נמל חיפה כמו גם קישור בין נמלים באגן הים התיכון לדובאי דרך חיפה. השירות יינתן באמצעות שני שירותים קיימים של צים: קו הודו-מזרח הים התיכון יציע שירות עבור יצוא מישראל ונמלי הים התיכון וקו ישראל הודו יציע שירות למטענים מנמל ג'בל עלי לחיפה.⁸⁰

3. התחום הסביבתי

התמודדות עם ההתחממות הגלובלית

נכון להיום, מדינת ישראל הצליחה להשתלב באגן הים האדום ולעבוד עם כל המדינות הגובלות בו, שעם חלקן אין לה יחסים דיפלומטיים, רק בתחום הסביבתי. בתחום זה קיים שיתוף פעולה יחיד במינו במסגרת חקר והצלת שוניות האלמוגים מפני שינויי האקלים. מדענים, אקולוגים ואוקיינוגרפים מערב הסעודית, מצרים, ירדן, אריתריאה, סודאן, תימן וג'יבוטי הצטרפו ביוני 2019 למרכז המחקר הבינלאומי של הים האדום הממוקם בברן שבשווייץ ושהוקם על ידי פרופסור מעוז פיינ, ביולוג ימי ישראלי, והם עובדים יחד על מנת

⁷⁷Dania Saadi, "Israeli pipeline company EAPC to transport UAE oil via Red Sea-Med network", S&P Global, October 20, 2020.

⁷⁸שירי הדר, "לא רק טיסות: קו קרוז חדש מדובאי לחיפה", Ynet, 17 בספטמבר 2020.

⁷⁹"מארסק ישראל: שירותי יבוא ויצוא לאיחוד האמירויות", Port2Port, 22 בספטמבר 2020.

⁸⁰דובי בן גדליהו, "קבוצת עופר מצטרפת למרוץ הימי אל הנסיכויות", גלובס, 22 באוקטובר 2020.

לחקור, לפקח ולהגן על המערכת האקולוגית של שוניות האלמוגים בים האדום. מרכז זה מונהג על ידי המכון הפדראלי השוויצרי לטכנולוגיה בלוצאן.⁸¹

מעבר לכך, התחום הסביבתי טומן בחובו הזדמנויות רבות עבור ישראל במרחב הים האדום והפוטנציאל לפרויקטים משותפים הוא גדול מאד במיוחד לאור העובדה שבישראל פועלות חברות פרטיות בעלות ידע סביבתי שנדרש מאד על ידי מדינות האזור במיוחד בתחומי החקלאות, המים, האנרגיה, גידולי החממה. חברות אלה יכולות לתרום משמעותית לבניית העיר ניום, להקמת מתקני התפלה, להשקיה חסכונית, לפיתוח אנרגיות מתחדשות, לחסכון במים ועוד.

החקלאות במרכז

על רקע נחילי הארבה שהרסו את הגידולים החקלאיים במדינות קרן אפריקה, בתימן ובערב הסעודית ועל רקע השיטפונות ההרסניים שפקדו את סודאן והרס שלישי מהגידולים החקלאיים בה, תחומי החקלאות, ביטחון המזון וניהול משאבי מים הם כמה מהתחומים החשובים ביותר שישראל יכולה לסייע בהם למדינות אגן הים האדום ועל ידי כך להציל חיים ובה בעת להעלות את קרנה של ישראל באזור. זאת, במיוחד מאחר שכלכלתן של מרבית מדינות קרן אפריקה מבוססת על החקלאות. פוטנציאל זה ממומש במישרין עם אתיופיה וגם מעט עם מצרים ומצד שני, אינו ממומש כלל עם אריתריאה, עימה ישראל מקיימת יחסים דיפלומטיים כמו גם עם ג'יבוטי וסומליה. ניתן ללמוד עד כמה מרכזי הוא תחום החקלאות בכלכלה של מדינות קרן אפריקה מכך שבמסגרת קידום הנורמליזציה בין ישראל לבין סודאן החליטו שתי המדינות לכונן יחסי סחר וכלכלה תוך התמקדות בתחום החקלאות. כמו כן, עקב הנזקים הרבים מהשיטפונות שפקדו את סודאן, ישראל, ארה"ב ואיחוד האמירויות הזרימו סיוע ומזון לסודאן. ב-25 באוקטובר, הודיע ראש הממשלה נתניהו כי ישראל תשגר באופן מיידי משלוח סיוע של קמח לסודאן בשווי של חמישה מיליון דולר וכי ישראל תעבוד בצמוד לארה"ב כדי לסייע לסודאן ובסופו של דבר, נראה כי ישראל העבירה חמישה מיליון דולר לתוכנית המזון העולמית של האו"ם שישמשו למשלוח חיטה לסודאן.⁸² יום קודם לכן, מזכיר המדינה האמריקני, מייק פומפאו, הודיע על סיוע חירום שיעניקו האמריקנים לסודאן בשווי של 81 מיליון דולר שיכלול מזון, תרופות, מערכות לטיהור מים, אוהלים ועוד. בנוסף לסיוע הזה, ממשלת סודאן הודיעה כי קיבלה ב-25 באוקטובר משלוח של 67 אלף טון קמח מאיחוד האמירויות כחלק מהסיוע שהובטח לסודאן כחלק מקידום הנורמליזציה עם ישראל.⁸³

ביטחון אנרגטי

תחום נוסף שבו קיים פוטנציאל רב לשיתוף פעולה בין ישראל לבין מדינות אגן הים האדום הוא תחום האנרגיה.

נכון לעכשיו, קיים שיתוף פעולה בין ישראל ומצרים בתחום האנרגיה. ב-21 בספטמבר 2020, חתמו שרי האנרגיה של מדינות פורום הגז המזרח תיכוני, שהוקם בקהיר ביוזמה ישראלית-מצרית משותפת – איטליה, יוון, ירדן, ישראל, קפריסין, הרשות הפלסטינית, מצרים – על חוקת הפורום, כשלב ראשון בייסודו ובהסדרת פעילותו. מטרותיו המרכזיות של הפורום כוללות: הקמת פלטפורמה לדיאלוג בין חברותיו בנושאים הקשורים לניצול משאבי הגז הטבעי באזור, תוך גיבוש חזון משותף למימוש הפוטנציאל של משאבי הגז הטבעי ובחינת

⁸¹Eytan Halon, "[Israel forms partnership with Arab nations to protect Red Sea corals](#)", *The Jerusalem Post*, June 11, 2019.

⁸²נעה לנדאו, "ישראל תעביר 5 מיליון דולר לאו"ם למשלוח אספקת חיטה לסודאן", [הארץ](#), 25 באוקטובר 2020.

⁸³ברק רביד, "[בעקבות הסכם הנורמליזציה: ישראל תעביר לסודאן משלוח קמח בשווי 5 מיליון דולר](#)", *וואלה*, 25 באוקטובר 2020.

הדרכים ליישום הלכה למעשה. במסגרת שיתוף הפעולה יקודם פרויקט Med East שמטרתו לחבר את מערכות הולכת הגז של ישראל לאיחוד האירופי באמצעות צינור גז תת-ימי באורך של כ-2,000 ק"מ. שר האנרגיה, יובל שטייניץ, אמר ביום החתימה כי "ברכת הגז מביאה לנו גם שיתוף פעולה אזורי עם מדינות ערב ומדינות אירופה ראשון מסוגו בהיסטוריה עם חוזים ליצוא גז כחול-לבן לירדן ולמצרים על 30 מיליארד דולר, וזו רק ההתחלה".⁸⁴

לאור גילוי מרבצי הגז הטבעי על ידי ערב הסעודית במרץ 2019 ובמידה שבמסגרת החיפושים המתחילים להתבצע במים הכלכליים של מצרים בים האדום יתגלו מרבצי נפט וגז טבעי, יתכן שצפון הים האדום והאגן המזרחי של הים התיכון יהוו חטיבה מדינית-כלכלית-ביטחונית אחת שתסייע להשתלבותה של ישראל באגן הים האדום. התפתחויות אלה עשויות להפוך את ישראל למעצמה אנרגטית גם במזרח הים התיכון וגם בים האדום לצדה של מצרים.

4. התחום הכלכלי

לישראל יש אינטרסים כלכליים בלתי ממומשים באגן ים סוף הקשורים גם לפיתוח התחבורה וגם לפיתוח התיירות, בעיקר באתרי הצלילה הרבים הפרושים לאורך חופי הים האדום, שבהם נמצאות שוניות האלמוגים שאותן פועלים להציל מדענים מכל מדינות אגן ים סוף. אולי בהקשר זה, ניתן יהיה לחבר את תיירות הצלילה לאותה היוזמה וכך ליצור עשייה כלכלית המשותפת לכל האזור שממנה כולם מרוויחים. שני תחומים נוספים שהם בבחינת פוטנציאל בלתי ממומש הם תיירות לשרידים ארכיאולוגיים של ערים עתיקות ותיירות העלייה לרגל למקומות הקדושים לשלושת הדתות המונותאיסטיות – יהדות, נצרות ואסלאם.

נוסף על כך, לאור תהליכי השלום והנורמליזציה המתרחשים במדינות קרן אפריקה, הן, ובמיוחד אתיופיה, מהוות יעד מצוין להשקעות ולפרויקטים כלכליים. אך, נראה שגם במדינות אלה הפוטנציאל אינו ממומש. ביולי 2019, נציגים של ממשלת אתיופיה הגיעו לישראל כדי לנסות לשדרג את יחסי הסחר בין שתי המדינות.⁸⁵ השקעות ישראליות או ביצוע פרויקטים כלכליים באריתריאה עשויים לשפר את היחסים בין שתי המדינות.

כיום קיימים באגן הים האדום שני גושים כלכליים וביטחוניים – האחד אפריקאי והשני ערבי-אפריקני בהנהגת ערב הסעודית. לישראל צריך להיות אינטרס להיות חלק ממה שבסופו של דבר, אולי עשוי להתפתח לשוק כלכלי משותף שיאגד תחתיו את מדינות האזור ומעבר לו. כיום, הנושא הפלסטיני מונע את מימוש הפוטנציאל.

ד. סיכום – מעמדה של ישראל בים האדום וכיווני פעולה אפשריים

בשנתיים האחרונות מדינות אגן הים האדום עברו תהליכים היסטוריים מהירים שישראל לא הייתה שותפה להן. ראשית, תהליכי השלום, הפיוס והנורמליזציה השבריריים בקרן אפריקה. שנית, המאבק על ההשפעה וההגמוניה בין מעצמות העל ובין המעצמות האזוריות. שלישית,

⁸⁴גלעד צוויק, "ישראל תמכור גז טבעי למצרים ולירדן ב-30 מיליארד דולר", ישראל היום, 22 בספטמבר 2020.

⁸⁵שלומית לן, "אתיופיה היא אחת הכלכלות הצומחות בעולם. תעשו איתנו יותר עסקים", גלובס, 22 ביולי 2019.

המאבק על סכר התחייה שבו ישראל מנסה שלא להיות מעורבת אך לעתים מערבים אותה בעל כורחה, במיוחד מצרים. רביעית, אתיפיה מקימה צי והופכת למעצה אזורית ימית. חמישית, הקמת שתי בריתות כלכליות-ביטחוניות באגן הים האדום, הראשונה בהנהגת ערב הסעודית והשנייה אפריקנית כחלק מאיגוד. חלק מהמדינות - כמו ג'יבוטי, אריתריאה, סומליה - חברות בשתי הבריתות בו זמנית ומתקיימים מאמצים לאחד ביניהן. הברית בהנהגת ערב הסעודית נועדה גם לבלום השפעות זרות במרחב, קרי של איראן ותורכיה.

נוכח ההתפתחויות הללו והפיכתו של הים האדום מנתיב המשמש לשינוע אנרגיה למקור אנרגיה בפני עצמו עלתה חשיבותו הבינלאומית של האזור. האינטרס הישראלי הוא להשתלב באחת מהבריתות או בשתייהן גם יחד. לשם כך, עליה לחזק את קשריה עם מדינות קרן אפריקה, קרי אתיפיה ואריתריאה, ולכן, בהקשר זה, מינוי אסמאעיל חאלדי לשגריר באריתריאה הוא צעד ראשון חשוב מאד. שנית, על ישראל לתכנן כיצד להשתלב מבחינה מדינית וכלכלית באחת מהבריתות או בשתייהן ודרך זה גם באזור. מאחר ובציר שסביבו סובבת הברית בהנהגת ערב הסעודית נמצאות ערב הסעודית ומצרים ושתייהן ממוקמות בצפון הים האדום ולשתייהן קשרים עם ישראל, יהיה יותר קל לישראל להשתלב בברית הזאת בעת הנוכחית.

התחום הסביבתי, ובמיוחד תחומי האנרגיה והחקלאות, עשויים להוות את השער להשתלבות ישראלית בבריתות או במרחב כולו. דרך אחת לעשות כן היא שישראל תספק ידע ופיתרונות לכל מדינות האזור הסובלות ממכת הארבה ומהתערערות ביטחון המזון הנובעת מכך. היא גם יכולה לספק ידע בתחומים סביבתיים נוספים כמו פיתרונות לחוסר ביטחון המים ממנו סובלות מדינות רבות באזור. התחממות היחסים עם ערב הסעודית ואפשר שאף נרמול היחסים עימה בעתיד עשוי גם להביא להשתלבות ישראלית במרחב מכל הבחינות.

בד בבד, מעמדה של ישראל באגן הים האדום עולה. הסכמי אברהם שנחתמו בינה לבין איחוד האמירויות הופכות אותה לגשר יבשתי ואווירי בין איחוד האמירויות, מדינות המפרץ והמזרח הרחוק לבין מדינות הים התיכון והמערב. כמו כן, ישראל היא מעצמה אנרגטית באגן המזרחי של הים התיכון ובצפון הים האדום, לצדה של מצרים, ומוכרת גז טבעי לירדן ולמצרים.

בהקשר זה, חשוב לבחון את מעמדה של ישראל באגן הים האדום, או לפחות בחלקו הצפוני, ואת מדיניותה כלפיו על רקע מיקומה האסטרטגי בין הים האדום לים התיכון ועל רקע ההתפתחויות בתחום האנרגיה וגילוי מרבצי הגז הטבעי בשני המרחבים העשויים בעתיד להפוך למרחב גאו-פוליטי אחד ובכך, לאפשר השתלבות טבעית של ישראל במרחב כשחקנית חשובה.

בסיכומי דבר, על מנת שישראל תוכל להשתלב באגן הים האדום עליה, בראש ובראשונה, לקבוע את מדיניותה כלפי מרחב זה תוך מתן תשומת לב קפדנית למעקב קבוע אחר כל התהליכים וההתפתחויות המתרחשים בו ואחר האינטרסים הסבוכים של מעצמות העל, המעצמות האזוריות ומדינות האזור, ומתוך ההכרה בחשיבות הגדלה והולכת של הים האדום עבורה בשל הגידול הצפוי בנפח השייט הישראלי בנתיב ימי זה.